

Cilt 4 / Sayı 1 / Yaz 2024

Araştırma Makalesi

Kelile ve Dimne'de Karşılgusallık

Serap Bozkurt Güvenek

Trakya Üniversitesi

Araş. Gör. Doktor, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ORCID: 0000-0001-9507-7374

serapbozkurtttt@gmail.com

Bozkurt Güvenek, Serap. "Kelile ve Dimne'de Karşılgusallık". *Kün: Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 4.1 (Yaz 2024): 18-39. DOI: <https://doi.org/10.54281/kundergisi.2024.43>.

Geliş Tarihi: 14.05.2024 / Kabul Tarihi: 08.06.2024 / Yayımlanma Tarihi: 30.06.2024

Bu çalışma Creative Commons Attribution 4.0 International License ile lisanslanmıştır.

Kelile ve Dimne'de Karşıolgusallık

Serap Bozkurt Güvenek

Özet

Tarih sahnesinde gerek çeşitli dillere çevrilmesiyle gerek etkisinde oluşturulan diğer eserlerin satırlarında izlenen, fabl türünde kaleme alınmış, büyüğü gerçekçilikle işlenmiş Kelile ve Dimne; dünya edebiyatı için oldukça önemli bir eserdir. İnsanı ilgilendiren birçok konuda rehber olabilecek bu eser, çalışma kapsamında karşıolgusallığın saptandığı bir zemin olarak belirlenmiş ve içerisinde yer alan 12 hikâyede karşıolgusal sözceler işaretlenmiştir. Çalışma üç ana bölümden oluşmakta ilk bölümde karşıolgusallığın olgusal (gerçek) karşısında aldığı "ters uçluluk" durumu anlatılırken aynı zamanda karşıolgusallığın dilsel işaretleyicileri yanında bağlamsal olarak da anlam zemininde konumlanabileceği vurgulanmıştır. Kelile ve Dimne'de saptanan karşıolgusal örneklerin çoğu manipülatif eylemler sonucu sözceme öznesinin kendisini koruması, rakibi karşısında sergilediği hileli tavrın destekleyicisi olan yalan ibarelerde olduğu ve yalanın gerçek karşısındaki tavrının olgusal değil, karşıolgusal olduğu anlatılmaya çalışılmış ve bundan dolayı çalışmanın ikinci ana bölümünde yalanın mantık bileşenleri olan manipülasyon ve algı yönetiminin sebepleri ve kavramsal alanları dile getirilmiştir. "İnceleme" bölümünde ise saptanan karşıolgusal örnekler tablolarda verilmiş, eserde yer alan karşıolgusal örnekler; süreci ve sonucu takip edilebilen gerçek durumların aksini söyleyen ve durumu -şahsi çıkarlar doğrultusunda- yalanlayan ibarelerde, pişmanlık, arzu/istek ve hikâyevi tarzda işlenen sözcelerde rastlandığı görülmüş ve bu tespitler niceliksel ve niteliksel olarak tasniflenmiş ve çözümlenmiştir. Elde edilen veriler grafik olarak da ortaya konulup eserin önemi ve eserdeki karşıolgusallığın nedenleri edimsel çözümlenmeler ışığında ortaya konarak bir sonuca varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kelile ve Dimne, karşıolgusallık, manipülasyon, edimbilim.

Abstract

Counterfactualism in Kalile ve Dimne

Kalile and Dimne, written in the genre of fable, rendered in magical realism, and traced in the lines of other works created under its influence and translated into various languages, is a very important work for world literature. This work, which can be a guide on many issues concerning human beings, was determined as a ground where counterfactuality was determined within the scope of the study and counterfactual words were marked in 12 stories in it. The study consists of three main chapters. In the first chapter, the "counterfactuality" of counterfactuality in the face of the the factual (real) is explained, while at the same time it is emphasized that counterfactuality can be positioned on the ground of meaning contextually as well as linguistic markers. It has been tried to be explained that most of the counterfactual examples detected in Kalile and Dimne are in the false statements that are the support of the fraudulent attitude exhibited by the subject of the subject to protect himself as a

result of manipulative actions, and that the attitude of the lie against the truth is counterfactual, not factual, and therefore, in the second main part of the study, the reason and conceptual areas of manipulation and perception management, which are the logic components of the lie, are expressed. In the "Analysis" section, which constitutes the last main heading before the conclusion, the counterfactual examples identified are given in a table, and the fact that the counterfactual examples in the work are found in false statements, regret, desire/wish and narrative style words are quantitatively and qualitatively classified and analyzed. The data obtained were also presented graphically and a conclusion was reached by trying to reveal the importance of the work and the reason for the counterfactuality in the work in the light of pragmatic analysis.

Keywords: Uyghur Turks, Uyghur Folk Epics, Kut, Epic, Prophet.

Giriş

Öğüt vermek için oluşturulan Sanskritçe, Pehlevi ve Arapça asıllarından birçok kez tercüme edilmiş Kelile ve Dimne, farklı konular hakkında fabl türündeki örneklerle oluşturulmuş öğüt veren ve ahlaki değerleri vurgulayan bir eserdir. "Eserin ana kaynağı, bir hükümdarın oğullarını eğitmek amacıyla yazıldığı ve aynı şekilde genişletilmiş versiyonları da birtakım hükümdarların istekleriyle hazırlandığı için kitabın konusu daha çok ailevi ve siyasi terbiye üzerinedir; ancak yeri geldikçe ferdî ahlaka da göndermeler yapılır. Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'den La Fontaine'e kadar sayısız kişiye ve esere kaynaklık eden Kelile ve Dimne, konusuyla ve hikâyeleriyle dünyada adeta bir 'Kelile ve Dimne edebiyatı' oluştururken yazmalarındaki minyatürlerle de İslâm minyatür sanatında dikkat çekici bir geleneğin doğmasına yol açmıştır." (Karaismailoğlu 210).

"Abdullah İbn El-Mukaffa Kelile ve Dimne'nin amaç ve hedefini şu cümleler ile açıklar: Hint bilgin ve filozofları tarafından kitabın konusuna müsait en anlaşılır sözleri ve benzetmeleri içinde bulundurmaya amacıyla oluşturulmuş bu kitap Kelile ve Dimne kitabıdır. Tarih boyunca var olan bütün milletlerin âlim ve filozofları, aklın eğitimi konusunda çaba sarf etmişler ve sonuca ulaşmak için farklı farklı çözüm yolları üretmişlerdir. Bu eserde, hayvanların konuşturulması müteaddit yararlar temin etmiştir. Müellif bununla bu kitapta, aynı sözü çeşit çeşit ifade etmek olanağını elde etmiş ve bundan dolayı bu kitap hikmet ve sefahat kitabı olmuştur. Bu nedenle hikmeti (ilim, bilim) isteyenler hikmete, hikmetten uzak beyinsizlerde sefahat yönüne ilgi duymuşlardır." (aktaran Akalın 21).

Çeşitli konularda izlenilen ve yol gösteren söz konusu eserden bu çalışmada faydalanma noktası "karşıolgusallık" kavramı üzerinden olacaktır. Beydaba Abdullah b. el-Mukaffa'nın Hayreddin Karaman ve Bekir Topaloğlu tarafından Arapça metinden tercümesi yapılan nüshası (2018) üzerinden belirlenen karşıolgusallığın yer aldığı örnekler edimsel bir çözümleme neticesinde tasniflenecek ve yorumlanacaktır.

Karşıolgusallık

İletişim uzamsal ve zamansal kavramlara bağlı karşılıklı gerçekleşen bir süreçtir. Taşıdığı amacın anlamlandırılması, taşıdığı kodun çözüme ulaşması iletişime eyleminin devamlılığını sağlamaktır. Dil ise bu iletişime eyleminin en büyük aracıdır. Kod çözümler (iletişimdeki muhataplar -monolog ya da diyalog hâlinde gerçekleşen muhataplık-) iletişim esnasında oluşturduğu kodları dilsel bir gerçeklikte var etseler de dünyasal gerçeklikte

karşılığı koşullu, zorunlu, gerekli, istemli-istemli, duyumsal, çıkarımsal vb. anlamsal zeminlerde muhakkak vardır. Bu da tamamen olgusal (gerçek) olan dünyayla alakalıdır. İletişim anında üretilen sözceler, sözceme öznesinin zihinsel üretimlerinin birer çıktısı olduğu için edimsel olarak değerlendirilmek ve çözümlenmek durumundadır.

Olgusalılığın karşısında yer alan karşıolgusalılık dilsel gerçeklikte konumlandırılan anlamsal önermelerden ibarettir. Başka bir deyişle, konuşucu ya da yazarın düşüncesinde veya hayalinde gerçekleşen bilgisel olguyla alakalıdır. Bu sebeple, bilgisel ve bilişsel önermenin temelinde belirtilen olgunun kendisi gerçek dünyadan ziyade konuşurun ya da yazarın öznelliğine aittir. Bu da olgusal değil karşıolgusaldır, çünkü bu durum, gerçek dünyanın bir uzantısı olan ya da karşı uzamı olan farazi dünyaya aittir.

"Karşıolgusal cümle örnekleri olgusal olmayan dünya, olgusal, gerçek dünyanın tamamen tersidir. Her iki dünyanın aynı olması ya da aynılığına dair bir ihtimalin olması düşünülemez, yani 'kesin aynı olmama' söz konusudur." (aktaran Denizer, Karşıolgusal ve Hayalî Koşul Cümleleri Üzerine 189).

"... kavramsal olarak karşıolgusalılığı olgusal olmayandan ayırmakta fayda vardır. Her biri gerçek dışıdır, ancak birbirlerinden farklıdır. Karşıolgusalılığın, belirli bir olgunun aksine gerçek olmayan bir durum olduğu söylenirken, olgusal olmayanın olgusal statüsüne karar verilmeksizin bir duruma atıfta bulunduğu söylenir. Dolayısıyla, karşıolgusalılık belirli bir olgunun karşısında durur." (Kumakiri 166). Yani karşıolgusalılık gerçek olmayanın karşısında yer alır.

Karşıolgusalılık iki durum üzerinde gerçekleşebilir; ilki öznenin var olan durumunun aksini ifade ettiği arzu ve istekler aracılığıyla oluşan olgusal olmayan dilekler, diğeri ise şimdiyle ilişkili olarak geçmişteki olası bir duruma işaret eden koşul cümleleridir (Üzüm 123).

Olanaklı olanın olanaksız, uygun olanın uygun olmayan, doğrunun yalan karşısındaki gerçekliği ayrıcalıklı bir merkezdir ve bunların oluşturduğu ifade alanları da hayali bir dünyanın ürünleri değil gerçeğin farklı tezahürü olarak yorumlanabilir.

Büyülü gerçekçilik örneğini temsilleyen Kelile ve Dimne'de imge, sembol, eğretileme, ironi ve paradoksla yaratılmış metafiziksel bir boyut mevcuttur. Gerçeklik dolaylı yollarla aktarılmış ve gerçekliğin boyutları semboller yardımıyla göstergelenmiştir. Bu sembollerini temsilleyen hayvanlar hep bir kavramın ya da bir gerçekliğin aktarıcısı ve taşıyıcısı olmuştur. Büyülü gerçekçilikle yazıldığı için en büyük kanıtlarından biri de zaman algısının yansıtılış biçimidir; geçmiş, şimdi ve gelecek iç içe geçmiş bir durumdadır ve zamanda atlama da mevcuttur. Bu eserlerde zaman, "zamansız bir akışkanlık içinde var olur." (Flores 14).

Bu sebeple büyülü bir gerçekçiliğin¹ sınırlarında kaleme alınan bu eserde dilsel ifadelerin olgusalılığın karşısındaki karşıolgusal kavramları da taşıması oldukça olağandır.

Karşıolgusalılıkta da gerçekliğin karşısındaki olgular için başka bir uzam açılır ve sözceler o uzamda şekillenir. Anlamlar hermeneutik açıklanmaya muhtaçtır ve böylece kiplik değerleri açıklanarak karşı düzlemde yer alan olgusalılık ortaya çıkarılır.

¹ "Büyülü gerçekçilik, gerçekçilik, gerçeküstücülük ve fantastikle bağlantılıdır, ancak ne gerçekçi ne fantastik ne psikolojik ne de gerçeküstücü edebiyatla özdeştir. Aslında büyülü gerçekçilik gerçekçiliğin düşsel atmosfere taşınmış öğelerini kullanır. Gerçekçilik dünyayı tekil bir dünya olarak görür, doğaüstüne yer vermez, doğal ve sosyal gerçekliklerin nesnel bir temsili sunmaya çalışır. Bu yüzden gerçekçilik ideolojik ve hegemonyacı biçimde işlev gösterir. Büyülü gerçekçilik de ideolojiktir, ama hegemonyacı değildir. Çünkü merkezden uzaklaşıp merkez dışına yoğunlaşır. Farklılıklar için uzam yaratır. Politik ve kültürel parçalanmaya hizmet eder. Büyü, bir kültürel düzeltici olarak sunulur. Okurdan nedensellik ve de maddeselliğe ilişkin kabul edilmiş gerçekçi uyuşmaları sorgulaması istenir." (aktaran Özsevgeç 190).

Sözceleme öznesi tarafından sözcenin üretildiği anda o sözcenin gerçekle örtüşme ya da örtüşmeme durumunun tespitini sözcenin yüzey yapısına bakarak değil, derin yapısına bakarak gerçekleştirmekle mümkündür. “Dünya dillerinde eylemin gerçekleşmesi gerekli, olanaklı veya olası iken gerçekte yerine getirilmediğini, yani gerçekleşmemiş olanağı bildiren, diğer bir deyişle anlatım içeriğinin gerçeğe denk düşmediği kiplik anlamını dile getiren dil araçlarının bulunması” (Deniz Yılmaz 138) gerekir. Karşıolgusallık “sözceleme içeriğinin gerçeğe denk düşmesi ya da düşmemesi” ile alakalıdır ve tam olarak bu noktada değerlendirilecek bir kiplik değer taşır.

Bu sebeple karşıolgusallığı değerlendirirken yapısal ve işlevsel dil bilgisi birlikteliği oldukça önemlidir. Çünkü sadece morfosentaktik işaretleyicilerin taşıdığı göstergesel değerlerden ziyade anlama, sözceleme öznesinin niyetine, bağlamsal değerlere bakmak sözcenin çok daha kapsayıcı çözümlenmesini sağlar.

Karşıolgusal cümleler olgusal olan cümlelerin tam karşısında yer aldığı için olgusal olan ve olmayan cümleler birbirinden farklı şeyler olup bunların ayırımına varmak gerekir.

Olgusal cümleler kesin ve net ifadeleri barındırır:

2 Şubat 2023 tarihinde Türkiye’de 11 ili etkileyen çok büyük bir deprem oldu.

Şu an Edirne’deyiz.

Yarın güneş tutulması olacak.

Olgusal olmayan cümleler ise kiplik ifadeler taşır:

Yarın akşam Pelin bize gelebilir.

Burası Van ili sınırlarında olmalı.

İsmet Bey sanırım toplantıya katılamayacak.

Karşıolgusal bir cümle “eğer cümledeki eylemin tersi olgusalsa karşıolgusal”dır (Denizer, Türkçede Karşıolgusallık 9). Denizer’in (Türkçede Karşıolgusallık, 10) sınıflandırmasına göre bir sözceleme öznesi beş durumda karşıolgusal cümleler üretebilir:

- Bir olgunun tersi hakkında varsayımda bulunup bunun sonuçlarını tahmin ederken; *“O ülkeye gitseydin dünyaya bakış açın değişebilirdi.”*
- Karşıolgusal eylemin imkânsız da olsa gerçekleşme anına yönelik dilek ve arzularını dile getirirken; *“Tıpi kazansaydım çok mutlu olacaktı.”*
- Karşıolgusal eylemler karşısındaki şaşkınlık, hayret, endişe gibi duygu barındıran ünlem cümleleri üretirken; *“Nasıl da düştü. Ya düşmeseydi ve o yarışı kazansaydı!”*
- Karşıolgusal eylemlerden bir ihtimal olarak bahsederken; *“Arabayı almasaydım, ben temizleyecektim.”*
- Dönüşü olmasa da olmuş bir olay üzerinden pişmanlık, üzüntü, fikir beyan ederken; *“Arabayı daha yavaş sürmeliydin, o zaman bu kaza olmazdı ve sen yaralanmazdın.”*

Bu sınıflandırmaya bakıldığında her bir kategoride öznenin bilişsel, psikolojik ve felsefi olarak tüm üretilen sözcelerde yer aldığı görülmektedir; bu da karşıolgusallığı edimsel bir zemine taşımaktadır. Çünkü bireyin olduğu yerde hayal, gerçek-dışılık, gerçeği farklı yönlerle düşünme mevcuttur ve dil bunun en büyük aracıdır.

O hâlde karşıolgusallık her durumda düşünülebilir. Değişmeyen gerçek; hayali de olsa gerçeğin tam karşısında yer almasıdır. “Her zaman çok çalışın, nadiren geç çıkan ve bir sınava çok iyi hazırlanan çok gayretli bir öğrenci düşünün. Sınava girdikten sonra çok yüksek bir puan alıyor. ‘Sınavdan önceki gece bir kulübe gitseydim başarısız olurum’ ya da ‘bana otobüs çarpsaydı ve sınava gidemeseydim tüm çalışmam boşa çıkabilirdi’ diye düşünebilir” (Beck ve Riggs 332). Bu ifadeler olası karşıolgusal dünyaları akla getirmektedir. Ancak çoğu

yetişkin tarafından bu ifadeler olasılık dışı olarak yorumlanabilir. Bunun nedeni karşı-olguları düşünürken gerçek dünya karşısındaki beklentilerinden kopmamalarıdır.

Hayal edilen karşı-olgu türleri sadece gerçek dünya tarafından sınırlandırılmakla kalmaz, aynı zamanda öncelikle karşıolgusal düşünme eğilimi de gerçek dünyanın yönlendirmesinden etkilenir. Yetişkin bireylerle çalışan psikologların çalışmaları, insanların bir olayın neticesinde kişisel olarak dâhil olduklarında sonuç beklenildiği gibi gerçekleşmediğinde ya da daha olağan dışı olduğunda (bir şey yapmayı seçmek ya da seçmemek) karşıolgusal sözceler üretme eğiliminde olduklarını göstermiştir (aktaran Beck ve Riggs 332).

Büyülü gerçekçilik çizgisinde yazılan Kelile ve Dimne'de ele alınacak karşıolgusal ifadeler genel olarak bu mecburiyet çizgisinde ortaya çıkmış ve olayların olumsuz neticelerinden kendini korumak isteyen kişilerin şahsi sebeplerden ve çıkarlarını korumadan dolayı, süreci ve sonucu izlenebilen gerçek durumların karşısında, gerçek karşıtı olarak ürettiği sözcelerde görülmektedir.

Yalanın Mantık Bileşenleri: Manipülasyon ve Algı Yönetimi

İnsan düşündüğünü anlatabildiği kadar iletişim, iletiştiği kadar kendini anlamlandırır ve bu anlamlandırma neticesinde kendisini konumlandığı yeri de önce kendi gözünde daha sonra toplum nezdinde şekillendirir. Bu şekillendiriş aynı zamanda onun karakterinin de yansımasıdır. İnsanın söylemleri davranışları, davranışları alışkanlıkları, alışkanlıkları karakteri hâline geldiğinde orada bilişsel ve ruhsal bir bütünlükten söz edilebilir. Lakin insan denilen varlık bu çizgiyi kolayca tek bir çizgide ilerletmekte oldukça zorlanır. İnsanın düşündüğü, hissettiği ve bunun sonucunda ortaya koyduğu davranışlar, çoğunlukla, dış etmenler tarafından etkilenmeye oldukça açık bir durumdadır.

Her şeye rağmen sosyal bir varlık olan insan tıpkı yemek yemek, su içmek kadar iletişim için de yaşar ve bu ihtiyaç diğerleri gibi en doğal ve temel ihtiyaçlarının başında yer alır. Bu durum, iletişim verici ve alıcı arasında gerçekleşen bir kod çözme eylemidir ve bu eylem bilişsel gerçekleri kodladığı gibi düşlemsel yalanları da kodlayabilir. "İletişim, kaynaktan hedefe, iletişim kanalı üzerinden gerçekleşen mesaj aktarımıdır. Yalan söylemek ise kaynaktan hedefe, kasten, doğru olmayan bir mesajın iletimidir. Bu noktada mesaj, yalan niteliğine bürünür." (aktaran Ulusoy ve Sezgin 8).

Yalan hakikatten uzaklaşmanın bir diğer adıdır. Yalan söyleyen kişi, özünde kendi çıkarlarını gözetmek amacıyla söylemlerini şuurlu bir şekilde istekleri doğrultusunda yönlendirir ve sözceleme zaman ve uzamını gerçeğin zemininden ayırır.

Çocuk bile olsa bir bireyin olmayan bir şeyi olmuş gibi anlatması yalan dairesi içerisinde değerlendirilir. Bu bakış açısıyla alan yazının işaret ettiği yalan tanımına ilaveten kişinin söylediği, ima ettiği, hâl dili ile ortaya koyduğu ve bilişsel ve ruhsal tutumunu sergilediği durumların gerçekten farklı olması yalandır ve bu durumun doğruluğu ya da yanlışlığı, kabul edilebilir ya da kabul edilmezliği de barındırır (Uludağ ve Sezgin, 9).

Yalan, çeşitli sebeplerle söylenebilir; ceza veya baskıcı bir durumdan kendini kurtarmak, bir kimsenin bilgisi/uzmanlığı/yeterliliğiyle kendine bir güven halkası oluşturmak ya da katlanılması güç bir durumu yadsımak vb.

John Irving'in "The Cider House Rules" adlı kitabının kahramanı Dr. Larch şöyle der: "Yalan söylediğinde yaşamının kendi denetiminde olduğu duygusuna kapılırsın. Yalan söylemek, çok baştan çıkarıcıdır. Yalan söylemeyi seviyorum. Yalan söylediğinde kendini kaderi oyuna getirmiş gibi duyumsarsın" (aktaran Arslan ve Evliçe 69).

Yalan ifadeye başvuran kişi, kendini dış etkenlere karşı korumayı amaçladığı gibi öznel gerçekliğini de yaratmaya çalışabilir. Yalanın gerçek karşısında açtığı paralel evren, Dr. Larch'ın da dediği gibi baştan çıkarıcı bir etki alanı yaratmakta ve kişinin öznel denetimini kuvvetlendirmektedir. Lakin bir de mecburiyetler ve devamlılığın (insanın öz hayatının korunması gibi) sağlanması için söylenen yalanlar baştan çıkarıcı bir özellik taşımaktan daha çok mecburiyeti işaretleyen özellikler taşır ve burada cazibeden daha çok ağırlaştırıcı bir yük söz konusudur.

Psikologlar, yalan söylemenin altında pek çok neden sıralar; bunların başını "benlik saygısını korumanın gerekliliği, avantaj sağlamak, cezadan ve çatışmadan kaçınma isteği ve başkalarını kendi çıkarlarına uygun şekilde davranmaları için manipüle etme arzusu" çekmektedir (Ak 40).

Yalan, çıkar için midir ya da çıkarların yalansız ifade edilme imkânı var mıdır? sorusu çalışmadaki karşıolgusal sözceleri incelerken akla gelen bir soru olmuştur. Şöyle ki örneklem metni olarak seçilen Kelile ve Dimne'de yalan ibareler genelde kendilerini aklamak, cezadan kurtulmak amacıyla sözceme özneleri doğruları saptırarak ve bir algı operasyonu yaparak, yani kısaca manipülasyon üzerinden ilerletilirler.

Manipülasyon ve algı yönetimi tarihsel süreç içinde var olmuş ve bu varlığıyla kitleleri hep etki altına almış iki tane dünyasal olgu ve kavramdır. İnsanlık tarihi için doğru ne kadar geçerli ve gerekli ise yalan da o kadar geçerlidir. Dünya sadece doğruların olduğu bir yer değil, yalanın, manipülasyon ve algı yönetiminin de olduğu bir zemindir. İnsanı ilgilendiren tüm ilişki zeminlerinde ve yönetimlerinde kanma ve kandırma bu zeminde her durumda yerini almıştır; böyle de sürecelecektir.

Bu sebeple manipülasyon ve dolayısıyla algı yönetimi "Kendi iktidarını yerleştirme yönündeki az çok bilinçli bir hedefe yönelik olarak her grubun içinde uygulanan küçük entrikalar" (Chapaux Morelli ve Couderc 7) olarak tanımlanabilir. Manipülatif birey kendi nesnesini ötekinin yıkımı ile korumaya kadar işi büyütebilir hatta çoğunlukla da amacı bir sonuca varmak ve kendini bu işin sonuçlarından bağımsız kılmaktır. Bu sebeple manipülatif ve algıyı yönetmek amacıyla üretilen çoğu iletişim türünde yer alan sözceler, doğruluk kavramının dışında yer alırken yalanın tam olarak anlam dairesindedir.

Manipülasyonun hepsi olumsuz sonuçlar barındırmasa da örneklem metninde yer alan manipülatif sözcelerin birçoğunun altında zararlı algıyı yöneten bir eylem planı vardır. Amaç; algıyı olumsuz bir zeminde işletip kendini kayırma niyetini gizlemektir. Zira zararlı manipülasyonu yararlı olandan ayıran en bariz özellik de "mağdurun zaaflarının bilinerek doğrudan ya da örtülü saldırganlık içermesi" dir (aktaran Yılmaz 450).

Manipülasyon ve algı yönetiminde belirleyici olan, manipülatörün söylemlerinin etkili ve baskın olması, bunu yaparken de manipüle edilen şahsın karakter özellikleri üzerinde oynanarak etki alanının artmasını sağlamasıdır. Manipüle edilen birey, bağlamsal kopukluk yaşayacak şekilde ciddi ve şiddetli bir baskı altında tutulur. Bu baskı altında tutma eylemi ise kuvvetli ve iyi bir şekilde kurulmuş bağlam ile mümkündür. O sebeple manipülatör aynı zamanda sözleri iyi kullanır, güveni kendi şahsında toplamayı amaçlar ve tüm bu şartları destekleyici sözcelerini doğru ya da yanlış -çoğu yalanlardan ibarettir- demeden özgürce ve cesurca bir silah gibi kullanır.

Manipülatörün en sık kullandığı stratejiler; yalan söyleme, demagoji, kurban rolünü oynama, aşağılama ve provokasyon, duygusal şiddet, mahrum bırakma, suçluluk duygusu yaratma ve egoyu okşama şeklinde özetlenebilir (aktaran Yılmaz 450). Bu sebeple manipülasyonun şiddeti ve içeriği durumun ciddiyeti ile değişmekte ve belirlenmektedir. Amaç ise etkilenmek istenen bireyin daima manipülatörün yanında yer almasını sağlamasıdır.

Manipülasyon ve algı yönetimi iletişimin vazgeçilmez bir parçasıdır. İletişim; verici (konuşan/yazan), alıcı (dinleyen/okuyan) ve koddan (verilmek istenen mesaj) ibarettir. Manipülasyon da iletişim şemasının her bir katmanıyla doğrudan ilişkilidir:

Verici (Kandıran/manipülatör) – **Kod** (Yalan, dolandırma, aldatma hilesi barındıran mesajlar) – **Alıcı** (Kandırılan/manipüle edilen).

Manipülasyonun mantık yönünün kod üretim tasarımının rasyonel niteliği ilişkisinin altını çizmek gerekirse kod/mesajın tasarımı rasyonel veya irrasyonel düzlemde olmak üzere iki zeminde gerçekleşebilir. Rasyonel kod/mesaj tasarımı; kaynağın kodladığı içerikte alıcının mantığına ulaşmayı zaruri kılar. Yani, verici alıcının aklına hitap etmelidir. Bu durum ciddi olarak mantıksal bir tutarlılığı ve akli muhakemeyi gerektirir. Alıcı da kod/mesajı anlamlandırmak ve çözebilmek için aynı çizgide ilerlemelidir (Çalışkan 30).

Manipülatif bir tavırla gerçekleştirilen iletişim örneklerinde yaygın bir insan davranışı yalan söylemektir ve bunun insanın fitratı olması ya da olmaması seçimlik bir durumdur. Doğruyu söylemek her zaman daha kolay ve dolaysız olurken, yalan söylemek için ciddi bir bilişsel süreç ve kurgu gerekmektedir. Yani yalan her zaman daha çok çabayı gerektirir. Kelile ve Dimne'deki yalan ibare örnekleri de yukarıda belirtilen sebepler -rakip karşısında avantaj sağlama, kurulan hile karşısında muhatapı alt etme isteği, manipülasyon, ölüm cezasından kurtulma isteği ve yönetici karşısında göze girme telaşı- ile üretilmiş olup havada asılı kalmamış, gerçek karşıtı bir zeminde yer almışlardır. Dolayısıyla bu çalışmada örneklem metnini oluşturan "yalan ibareler" gerçeğe bağı kopuk ama olgusallığın tam karşısındaki karşılgusal ifadeler olarak değerlendirilecektir.

İnceleme: Kelile ve Dimne'de Karşılgusal Örnekler

İnsanın zihni çoğu zaman bir savaş alanının resmidir. "Kanma ile kandırma bu süreçte modern dünyanın en asli unsurları hâline gelmektedir" (Al 207).

Kelile ve Dimne'den alıntılanan karşılgusal örneklere, çoğunlukla, gerçeği bilinen durum karşısında sonucu değiştirmek amacıyla üretilen yalan -gerçek karşıtı- ibarelerde rastlanmıştır. Kanma, kandırma, kendi çıkarını koruma, muhataba/düşmana/rakibe düzenlenen hilenin destekleyicisi olarak karşılaşılan bu sözce örnekleri gerçekliğin/olgusallığın tam karşısında yer aldığı için, dolayısıyla, karşılgusallığı temsillemiştir. Yalan ibareler dışında pişmanlık, hikâyevi tarzda üretilen ve arzu/istek belirten karşılgusal örnekler olsa da metnin genelinde işaretlenen karşılgusal örnekler manipülatif söylemlerde yer almaktadır. Aşağıda verilen tablolar² örneklem metinde işaretlenen karşılgusal örneklerini göstermektedir.

Tablo 1. Yalan İbareler -Gerçeklik Karşıtı- Üzerinden Oluşan Karşılgusal Örnekler

Kelile ve Dimne Hikâyeleri	Karşılgusallık Örnekleri	Açıklama
<i>Arslan ile Öküz</i>	Vadi(deki nehrin) üzerinde köprü bulamamış, kurdun da kendisine yetiştiğini görmüş, yüzme bilmediği hâlde kendini suya atmış. Köy halkından birkaçı onu görmemiş olsaydı nerde ise boğulacaktı; köylüler onu çıkarmak için suya	Boğulma eylemi gerçekleşmediği için burada bahsedilen eylem varsayımı işaretleyen bir karşılgusal durumdadır. Bu cümledeki eylemin tam tersi olgusal olduğu için eylemin

² Örneklem metninde yer alan "Tasmalı Güvercin", "Fare ile Kedi", "Hükümdar ile Kuş (Fenze)", "Seyyah ile Kuyumcu" ve "Şehzade ile Arkadaşları" hikâyelerinde karşılgusallık örneklerine rastlanmamıştır.

	dalmışlar, ölmek üzere iken çıkarılmışlar. (s.85)	olgusal olanla “tam örtüşmezliği” söz konusudur.
	Kralın arkadaşı olmadığını ve kral-lara hizmet etme bilgisine sahip bulunmadığını hâlde arslanın yanında mevki nasıl umarsın? (s.89)	İmkânsız bir durumdan bahsedilmektedir. İmkânsızlığa karşı oluşan bir beklenti sonucu oluşturulan bu sözcenin gerçekte karşılığı olmadığı için karşıolgusaldır.
	Sen arslana yakın olmadığını hâlde onun nezdinde nasıl mevki umarsın? (s.89)	İmkânsız bir durumdan bahsedilmektedir. İmkânsızlığa karşı oluşan bir beklenti sonucu oluşturulan bu sözcenin gerçekte karşılığı olmadığı için karşıolgusaldır.
	Ona yaklaşıp da huyunu öğrensem kendisine uymak ve muhalefet etmemek hususunda uyum ve itaat gösterirdim. Kendince doğru olan bir şey murat edince onu kendisine güzel gösterir, üzerinde sabretmesini (durmasını) sağlar, onda bulunan menfaat ve iyiliği kendisine bildirir, o konuda ve ona ulaşmak (onu gerçekleştirmek) hususunda teşvik ederdim, ta ki onunla memnun oluncaya kadar. Zararında ve ayıp getireceğinden endişe edilen bir şey murat edince de ondaki zarar ve ayıbı kendisine gösterir, onu terk etmekteki menfaat ve güzelliği çare bulabildiğim kadarı ile kendisine bildirirdim. (s.90)	Bu sözcelerin gerçeklikle örtüşme durumu asla yoktur. Burada tamamen mevki elde etmek için Dimne kendi çıkarını korumak için dünyasal gerçeklikte yapamayacağı, eylemlendiremeyeceği karşıolgusal sözceler üretmiştir. Yalan beyanların tam zıttı gerçeklikte bir yeri olduğu için buradaki eylemler tümüyle karşıolgusaldır.
	-Bu sesi işitmek hükümdarı endişeye sevk etti mi? - Bundan başka hiçbir şey beni endişeye düşürmedi. (s.94)	Bu diyalog örneğinde arslanın verdiği cevapta korkusuz olduğu şeklindeki beyan gerçeklikle örtüşmez, çünkü arslanın mevkisini kaybetme, iktidarına gölge düşmesinden duyduğu siyasi kaygı ve korkuları vardır. Bu sebeple “hiçbir şey beni endişeye düşürmedi” söylemi gerçeklikte karşılığı olmayan bir sözce üretimi olmuştur. Bu sebeple bu sözce kar-

		şıolgusaldır. Yani karşıolgusalılık yalan bir beyan olarak üretilmiştir.
	-Arslan, seni huzuruna götürmem için beni sana gönderdi ve karşı çıkmayarak hemen kendisine gelersen şimdiye kadar gecikmen, onunla buluşmayı ihmal etmeden doğan geçmiş kusuruna karşı seni güven içine almamı bana emretti. (s.96)	Burada algı yönetimi ile gerçeği çarpıtma ve gizleme amacı vardır. Çünkü arslanın hiçbir şey yapmayacağı söylemi tamamen gerçek dışı bir beyandır. Amacı onu huzuruna çağırıp ölümlle cezalandırmaktır. Bu sebeple gerçek yalan beyanlarla gizlenmiş gerçek fikrin tam zıddında karşıolgusal sözceler üretilmiştir.
	Sadık ve emin bir kimse bana anlattı ki Şetrebe ordunuzun kumandanlarıyla baş başa kalmış ve şöyle demiş: -Ben arslanı denedim, aklını, kurnazlığını ve gücünü ölçtüm biçtim, neticede bu deneyişimin onun zaafına ve aczine dönüştüğü ortaya çıktı, bu yüzden yakında benimle onun arasında önemli hadiselerden bir hadise cereyan edecek. (s.107) Bu haber bana ulaşınca anladım ki Şetrebe alabildiğine hain ve kalles bir kimsedir, sen ona bütün iltifatları gösterdin ve onu kendine denk kabul ettin, o ise kendisini senden farksız sanıyor. Ve sen yerinden ayrılır ayrılmaz hükümdarlığın onun olacak, senin (hükümdarlığından atılman) uğrunda sarf etmedik hiçbir gayret bırakmayacak. (s.107)	Manipülator sözceleme öznesi Dimne'nin hükümdara aktardığı bilgilerin hepsi çıkarlarını koruyan, algı yönetimi yapan ve gerçeğe bağı olmayan gerçeğin tam karşısında yer alan karşıolgusal sözce örnekleridir. Dimne yalanlarını kuvvetlendirmek, asıl gâyesini gizlemek için söylemlerinin yalan seviyesini her seferinde arttırmış ve yalan beyanlar şeklinde ortaya çıkan karşıolgusal örnekleri ortaya koymuştur.
	-Onun için seni korumaktan ve hakkında endişemi gerektirecek, muttali olduğum bir hususu sana bildirmekten kendimi alamadım. (s.114)	Dimne ile Öküz arasında geçen bu konuşmada Dimne'nin burada beyan ettiği gibi öküzün hayatına dair hiçbir endişesi bulunmamakta tam aksine öküzün yerini alabilmek için amacı öküzü arslana öldürtmektir. Amacı gizlemek, kendi çıkarlarını parlatmak için söylediği yalan beyanlar gerçekliğin tam

		karşısında yer aldığı için bu örnek karşıolgusaldır.
	Sözünden şüphe edilmez, sadık ve her şeyden haberdar biri bana anlattı ki arslan bazı dostlarına ve meclisine devam edenlere: “Öküzün semizliği hoşuma gitti, yaşamasına da ihtiyacım yoktur, onu yiyeceğim ve adamlarıma da etinden yedireceğim.” (s.114)	Arslan asla öküze dair böyle beyanlarda bulunmamıştır. Genel olarak bir hükümdarın kendi için oyun çeviren sadık olmayan dostları için verdiği ceza ölüm olacağı ve bu genel geçer bir durum olduğu için Dimne'nin öküze dair çevirdiği oyunlar ve hilenin parlatması olarak üretilen gerçeklik dışı beyanlar olduğu için bu söylemler gerçeğin karşısında üretilmiş karşıolgusal örnek niteliğindedir. Çünkü arslan asla böyle beyanlarda bulunmamıştır. Bu algı yönetiminin yalan beyanlar üzerinden ilerletilmesidir.
	(Dimne öküze söyler) Arslanın senin hakkındaki kastı kötülerin kıskırtması, hükümdarlık sarhoşluğunun nöbeti veya başka bir şey değildir, fakat bu gaddar ve zalim oluşundandır. (s.117)	Öküz gaddar ve zalim değil, tam aksine sağduyulu, sadık ve insafıdır. Bu sebeple öküz için sarf edilen bu niteleyiciler gerçeğin tam tersinde yer aldığı için karşıolgusaldır ve karşıolgusallık yine yalan bir beyanla üretilmiştir.
	Bulduğun yerde yavrula, deniz perisi böyle bir şey yapmaz. (s.122)	Ama deniz perisi tam tersi şekilde davranıyor. Eylem olgusallığın tam karşısında yer aldığı için karşıolgusaldır. Emin bir şekilde sözcelenen durum gerçek değil.
	Hayır bölüşmeyelim, çünkü ortaklık ve müşterek iş dostluğa ve arkadaşlığa daha yakındır (elverişlidir), fakat ben bir miktar nafaka alayım, sen de o kadarını al, geri kalanını da şu ağacın köküne gömelim, burası çok emin bir yerdir, ihtiyacımız olunca ben ve sen gelir, ihtiyacımız kadar alırız, yerimizi de kimse bilemez. (s.126)	Sonra hepsini kendisi almıştır. Beyan yalandır ve olgusallığın tam karşısında yer aldığı için karşıolgusaldır; çünkü amaçları doğrultusunda doğruyu söylememiştir.
	“Ah! Hiçbir dostun dostluğuna (güvenip) aldanmamalısın! Sen,	Budala almamıştır altınları, kendisi almıştır. Buradaki beyanlar iftiradır ve

	<p>benden gizli olarak altınlara geldin ve onları aldın" (s.127)</p>	<p>gerçekle alakası yoktur. Gerçek gibi yansıtılan bu eylem tam olarak yalandır. Dolayısıyla olgusalığın karşısındaki karşıolgusalıktır.</p>
	<p>Naklederler ki filan memlekette bir tacir varmış, rızkını aramak üzere bazı taraflara çıkmak istemiş. Fakat yanında yüz batman demir bulunuyordu, arkadaşlarından birine demiri emanet bırakarak gideceği tarafa gitmiş. Bir müddet sonra dönünce dostuna gelerek demiri istemiş. Adam kendisine:</p> <p>-Demiri fareler yemiş, demiş. -(Doğru) demiri fare dişlerinden daha iyi kesebilen bir şey yok, diye duymuştum, tarzında bir cevap vermiş. (s.128)</p>	<p>Demiri farelerin yeme ihtimali gerçekte olmadığı için bu sözce tam olarak olgusal karşıtı bir cümledir, yani karşıolgusaldır. Söylem içinde yine algı yönetimiyle karşı tarafı manipüle etmek amacıyla söylenmiş yalan bir beyan üretmek amacıyla sözcelenmiştir. Devamında da karakteri gereği saflığından ve muhatabına duyduğu güveninden ötürü bu yalana inanır. Zihninde gerçek olarak kodlar ve bu gerçeklik karşısında kendisi de olgusal olmayan bir karşıolgusal sözce üretir.</p>
<p><i>Dimne'nin Durumunu Tahrik</i></p>	<p>Nihayet ressam çarşafını giymiş ve kadına görünmüş. Kadın da onun bulunduğu yeri tespit ederek ona doğru çıkmış, ressamla (buluştuktan) memnun olmuş, onun için kendini hazırlamış. Fakat kadının kölesi kendisini o vaziyette görür, hoşlanır ve hayrette kalır. Bu köle de ressamın cariyesinin dostu imiş. Köle cariyesinden çarşafı ister ve şöyle der:</p> <p>-Onu bir dostuma göstermek ve bununla kendisini memnun etmek istiyorum; efendinin haberi olmadan onu sana iade etmek için hemen geri döneceğim. (s.137)</p>	<p>Manipülatif bir söylemdir, amacı destekleyen yalan beyanlardır. Gerçekte gerçekleşme ihtimali olduğu ama bağlamda böyle bir ihtimal olmadığı ve gerçeğin tam karşısında yer alan söylemler olduğu için karşıolgusalılığı temsil ederler.</p>
	<p>-Benim bu meseli getirmem hükümdarın benim hakkımda şüpheye dayanarak acele ile hüküm vermemesini isteyişimdendir. Bu sözü, ölümden korktuğum için söylüyor değilim; çünkü sevilmeyen bir şey olmakla beraber ölümden kurtuluş yoktur, her canlı ölecektir. Benim yüz canım da olsa ve</p>	<p>Ölümden korkar ve kendi canını korumak için algusal bir yönetimle muhataplarını manipüle etmek amacıyla tamamen gerçek dışı beyanlar üretir ve olgusal karşıtı beyanlardır bunlar. Bu sebeple tüm sözleri karşıolgusal kategorisinde işaretle edilir.</p>

	kralın arzusunun bunların hepsinin telef edilmesi doğrultusunda olduğunu bilsem can u gönülden feda ederdim. (s.138)	
	Dimne: -Yalancı o kimsedir ki olmayan şeyi söyler, söylenmeyen ve yapılmayan şeyi dile getirir. Benim sözüm ise doğrudur, gerçeği açıklayıcıdır. (s.139)	Dimne'nin karşısındaki kişi doğruyu söylemiş ama Dimne onu yalanlayarak iftira attığını belirtir hâl-buki Dimne'nin sözcüsü tamamen olgusal karşıtıdır.
	Bunun üzerine kadı şu sözleri söyler: -... Suçlu suçunu itiraf ettiği takdirde bu, kendisi için çok daha selametli olur; krala ve askerlerine yakışan da böylesini affedip cezalandırmaktan vazgeçmektir. (s.142)	Buradaki beyan tamamen Dimne'ye suçunu itiraf etmesi için bir algı oyunudur. Elbette ki kral ve askerlerinin tek isteği suçluya suçunu vermektir. Ceza illaki olacaktır bu sebeple bu beyan karşıolgusaldır.
	Aynı şehirde cahilin biri varmış haber kulağına ulaşmış. Adam ilgili kimselere gelip tıp ilmini bildiğini ileri sürmüş, kendilerine çeşitli ilaçların karakterlerinden de bilgi sahibi olduğunu bildirmiş. (s.143)	Tam olarak yalan bir beyandır. Tıp ilmini gerçekleştiren biri tahsillidir ve cahilliğin (okumamışlığın) tam karşısında yer alır. Bu sebeple bu sözce karşıolgusal bir tutum sergiler.
	Aramızda bulunan dostluk senin ayıbını ortaya koymaktan beni alıkoymuyordu. Fakat sen yüzüme karşı hakkımda yalan söylediğin, beni iftiraya maruz bıraktığın ve bana düşmanlığa kalkarak hiçbir bilgin olmadığı hâlde topluluğun huzurunda hakkımda söylediklerini söylediğine göre ben de hem kendinin hem de buradaki cemaatin bildiği ayıplarını ortaya koymakla iktifa ediyorum. (s.145)	Domuz doğruyu söylemesine rağmen Dimne kendi canını kurtarmak için onun söylemlerini yalanlar. Bu sebeple Dimne'nin sözcelediği bu sözceler yalandır ve karşıolgusaldır.
	Dimne hâkime cevap verir: -... böyle bir şeyi (jurnalcilik ve yalancılığı) sizin uzağınıza da en yakınınıza da yapacak olsam bu benim dindarlığım için de mertliğim için de asla caiz olmaz, (daha doğrusu) yapmam bana yakışmazdı. O hâlde böyle bir şeyi kendi nefsim için nasıl yaparım! (s.149)	Dimne kendi çıkarları için yalan söylemekten, muhataplarını manipüle etmekten çekinmeyen bencil bir kişilik örneği sergiler. Örnekleme metninde söylediği her şeyin tam tersine davranmış gerçekliği bu sebeple hiçbir şekilde taşımamakta hatta sözcüsü gerçekliğin tam karşısında yer almaktadır. Yani olumsuzla-

		dığı tüm eylemlerini gerçekleştirmiştir. Bu sebeple karşıolgusal bir tutuma yalan ibarelerle örneklik yapmıştır.
	<p>-Ey kendi nefsinin düşmanı! Sen beni anlattığın hâl üzere gördün mü de bunları papağanlara öğrettin? Adam: -Evet, onların söyledikleri gibi bir hâl üzere ben seni gördüm. (s.152)</p>	Evet olumlu yanıtıyla başlayarak gerçekte hayır ile cevaplanması gereken durumu başta yalanlamış ve olgusalığın tam karşısında yer alan karşıolgusal bir eylem ile sözceleme gerçekleştirmiştir. Hâlbuki asla görmemiş ve yalancı şahitlik yapmıştır. Gerçekliğin tam karşısındaki söylemi bu sebeple karşıolgusalıdır.
<i>Baykuşlar ve Kargalar</i>	<p>...dolandırıcılardan bazıları onu görmüş, keçiyi zahidin elinden almak için aralarında gizlice anlaşmışlar. Bunlardan biri zahidin karşısına çıkıp şöyle demiş: -Ey zahid yanındaki bu köpek nedir? Sonra diğer dolandırıcı karşısına çıkarak arkadaşına şöyle demiş: -Dolandırıcılar zahidin yanında bu ve benzeri sözlere devam etmiş. Nihayet zahid, peşinden sürüklediği şeyin köpek olduğundan ve onu kendisine satanın gözlerini büyülediğinden şüphe etmez hâle gelerek keçiyi elinden salıvermiş, dolandırıcılar da onu hemen yakalayıp götürmüş. (s.182)</p>	Dolandırıcılar zahidin elindeki keçiyi almak için onu manipüle eder ve yanındaki bir keçi değil, köpek olduğunu iddia ederler. Bu hayali durum tamamen kendi hileli oyunlarını desteklemek için kullandıkları "köpek" argümanı gerçekte köpek olmadığı için bu sözce tam bir karşıolgusal örneği sergiler. Yalan bir beyandır.
	<p>Bu meseli sana getirişimden maksudum, istediğimize yumuşaklık ve hile ile ulaşabileceğimizi ummuş olmamdan ötürüdür. Ben hükümdardan istiyorum ki hazır bulunanların önünde beni dövüp azarlasın, tüylerimi ve kuyruğumu yolsun, sonra şu ağacın dibine atarak hükümdarın kendisi de askeri de askerleri de filan yere gitsin. Umuyorum ki buna tahammül gösteririm, baykuşların hâllerine, tahkim yerlerine ve kapılarına vakıf olurum, onları aldatıp size gelirim, böylece onlara hücum eder ve</p>	Karganın baykuşlara hazırladığı hilenin krala aktarılması bir ön bilgilendirmedir, niyetini okuyuculara aşikâr eder. Planlanan yapılı karga darp edilip bırakılır arkadaşları tarafından. Sonra Baykuşlar gelir kargaya sorarlar kim ve ne olduğunu, kimin gönderdiğini sonra karga planlanan hileyi gerçekleştirmek için örneklem metninde işaretlenen yalan

	<p>onlardan yana olan maksadımıza Allah'ın izniyle ulaşmış oluruz.</p> <p>-Ey hükümdar bizim baykuşlarla savaşmaya gücümüz yoktur, çünkü onlar bizden çok daha kuvvetli, daha cesur (keskin) kalplidir. Fakat barış çarelerini aramamızı, sonra da bunun için fidye vermemizi uygun görürüm. Eğer baykuşlar bunu kabul ederlerse (ne ala), değilse başka belde- lere kaçarız. Şayet bizimle baykuşların arasında savaş olursa, bu, onlar için iyi, bizim için kötü olur, sulh düşmanlıktan iyidir... Ben onlara savaştan dönmeyi (vazgeçmeyi) teklif ettim... Fakat onlar bu konuda bana karşı çıktılar, savaşmak istediklerini söylediler ve söylediklerim konusunda beni suçladılar, şöyle dediler: "Sen bize karşı baykuşlara yardım ettin." Onlar sözümü ve nasihatimi reddettiler... hükümdar ile ordusu beni burada bırakıp gittiler, ondan sonra onlar hakkında hiçbir şey bilmiyorum. (s.184).</p>	<p>beyanları ifade eder. Üretilen sözcelerin hepsi hileli destekleyen ve amacını gizlemeye yarayan yalan ifadelerdir. Kendi çıkarını gözetme vardır. Sözcelerinin her biri gerçek karşıtı olduğu için karşıolgusaldır.</p>
	<p>-Ey hükümdar kargalardan yana başıma gelenleri biliyorsunuz. Onlardan intikam almadan gönlüm rahat etmiyor... Rabbimden beni baykuşa dönüştürmesini dileyeyim; o taktirde kargaların en çetin düşmanı ve onların karşısında en kuvvetli kişi olurum, bu sayede onlardan intikamımı alabilirim. (s.187)</p>	<p>Bir önceki örneğin devamı olan bu ifadeler Karga'nın baykuşların kralına, onun güvenini tam anlamıyla kazanmak için, söylediği yalan beyanların devamıdır. Gerçeklikle alakası olmadığı için olgusal değil, karşıolgusaldır.</p>
<p><i>Maymun ile Kurbağa</i></p>	<p>Kaplumbağanın eşinden ayrılışı uzun sürmüştü, bu sebeple kadın ıstıraba düşmüş, durumu komşu kadına şikâyet etmiş. Komşu kadın şöyle cevap vermiş:</p> <p>-Senin kocan deniz kenarındadır, bir maymunla dost olmuş, maymun da onu sevmiş. Onunla yiyip içiyor. Kocanı senden ayıran odur. Maymunu mahvetmenin çaresini bulmadıkça kocan senin yanında duramaz.</p> <p>-Bunu nasıl yapayım ki?</p>	<p>Kadın kaplumbağanın kocasını yakın dostu maymundan uzaklaştırmak için komşusundan aldığı akıl ile kurduğu hileli oyunu destekleyen işaretlenmiş sözceler gerçeklikle alakası olmadığı için olgusallığın karşısında yer almış karşıolgusal bir özelliğe bürünmüştür. Bu hilenin bir parçası olan mani-</p>

	<p>-Kocan gelince hasta imiş gibi görün, durumunu sorunca da "Doktorlar bana bir maymun yüreği salık verdiler." de. Komşu kadın da destekler söylediklerini.</p> <p>-Karın hasta ve zavallı durumda, hekimler ona bir maymun yüreği tavsiye ettiler, ondan başka ilacı yok. Kaplumbağa "Bu güç bir iş, biz suda iken maymun yüreği nereden bulalım, fakat dostum(un yüreğini almak) için çare arayacağım." (Bunun üzerine koca olan kaplumbağa yalan beyanlarla amacına ulaşmak için maymun ile iletişime geçer.) Kaplumbağa: -Beni senden alıkoyan sadece mahcubiyetimidir; bana yaptığın iyiliğe nasıl mukabele edeceğimi bilemedim; bana yaptığın iyiliği, beni evimde ziyaret etmek suretiyle tamamlamanı istiyorum. (s.197)</p>	<p>püle edilmiş koca kaplumbağanın maymuna söylediği sözce örnekleri de dolayısıyla karşılgusaldır.</p>
	<p>Maymun kandırıldığını ve kaplumbağanın neyin peşinde olduğunu anlamak ve hikâyesini anlattığı salak eşeğe benzemediğini göstermek için kaplumbağaya bir hikâye nakleder. Uyuz hastalığına yakalanan ve güçsüz düşen kral aslanın yanındaki çakal aslanın iyileşmesi için eşek yüreği arayışına girer. (Sahibinin asla bakmadığı ilgisiz) eşeği kandırmak için şöyle bir beyanda bulunur: (önbilgilendirme). -Ben sana insanlardan uzak, hiçbir kimsenin uğramadığı, bol otlaklı, içinde -güzellik ve semizlik bakımından- gözün benzerini görmediği bir dişi eşek bulunan bir yer göstereyim. (s.200)</p>	<p>Kandırmak ve amacına hizmet etmesi için sarf ettiği yalan beyanlar karşılgusal örneklerdir.</p>
<p><i>Arslan ile Çakal</i></p>	<p>-Zarar görecekt bazı kimselere zarar verse bile bizim için hükümdara, zarar ve fayda verecek şeyi söylemek zarureti vardır. Bana ulaştığına göre eti evine götüren çakalın kendisidir. (s.225)</p>	<p>Çakala tuzak kuranlar ve onu öldürtmek isteyenler bu hilelerini desteklemek için yalan beyanda bulunarak iftira atarlar. İftira yalan beyanlarla desteklen-</p>

		diği ve gerçekliğin tam karşısında yer aldığı için karşıolgusaldir.
	<p>Çakal arslanın saklaması için kendisine verdiği eti hükümdara takdim etmesi için aşçıya vermiştir. Ve bunu arslana söylediğinde aslan huzuruna aşçıyı çağırır sual etmek için.</p> <p>Bu aşçı da toplulukla birlikte çakalın aleyhine birleşip anlaşanlardan imiş. Bu sebeple arslana “Bana bir şey vermedi” demiş. (s.226)</p>	<p>Çakal kralın kendisine emanet ettiği eti aşçıya vermiştir. Gerçekte olan olay budur. Lakin çakala kurulan oyunun bir parçası olan aşçı çakaldan kurtulmak için gerçekte olan bir eylemin tam tersinde bir sözce üretmiş ve yalan beyanda bulunmuştur. Bu sebeple sözcesi karşıolgusal bir örnektir.</p>
<i>Güvercin, Tilki ve Balıkçıl</i>	<p>-Kanatlarının altına nasıl sokabiliyorsun? Bunun senin için mümkün olacağını zannetmiyorum!</p> <p>-Evet (yapabilirim).</p> <p>-Öyle ise bana nasıl yaptığını göster. Başım için -ey kuşlar- Allah sizi bizden gerçekten üstün kıldı. Siz bizim bir yılda anlayabildiğimizi bir an içinde anlıyor, varmadığımız (noktaya) varıyor, soğuk ve rüzgârdan (korunmak için) başlarınızı kanatlarınızın altına sokabiliyorsunuz! Size tebrikler. Haydi, göster bana nasıl yapıyorsun? (s.268)</p>	<p>Balıkçılı avlamaya çalışan bir tilki hile ile balıkçılı avlamak niyetiyle onunla iletişime geçmiştir. Boynunu kanatlarının altına nasıl yerleştirebildiğini merak eder gibi görünmüştür ve kandırmak için gerçekle bağı olmayan işaretlenmiş sözleri söylemiştir. Bu sözcelerinin hepsi amacına hizmet eden yalan ibarelerdir. Bunun üzerine kuş gagasını kanatlarının altına soktuğunda tilki anında kuşu avlar ve yer. Sözceleme örnekleri inarak söylediği sözceler değil, amacına hizmet eden hilesinin bir parçasıdır. Kuşun akılsızlığını aklını överek gösterir. Burada fikirleri tamamen yalan beyandır ve gerçekteki fikirlerinin tam karşısında yer alır, bu sebeple karşıolgusaldir.</p>

Tablo 2. Pişmanlık İfade Eden Karşıolgusal Örnekler

Kelile ve Dimne Hikâyeleri	Karşıolgusal Örnekleri	Açıklama
<i>Baykuşlar ve Kargalar</i>	<p>Ne var ki karga da kendisinden sâdır olan aşırılığa <u>pişman olur</u> ve şöyle der:</p> <p>-Doğrusu ben, kendime ve soydaşlarıma karşı düşmanlık ve</p>	<p>Karganın pişmanlık ile ifade ettiği sözcesi gerçekte tam zıddı olduğu, o eylemin tam tersini gerçekleştirdiği ve pişmanlık duysa da yaptığı eylemi geri</p>

	kin celbettiğim o sözümle münasabetsizlik etmişim. Keşke turalara bu durumu haber vermeseydim ve bu işi bildirmeseydim. (s.181)	döndürme şansı olmadığı için pişmanlığı karşılgusaldır.
<i>Zahid ile Gelincik</i>	" Keşke bu çocuk bana verilmeseydi de ben de bu haksız davranışta bulunmasaydım. " (s.206)	Zahidin oğlunu yılandan kurtaran gelinciği yanlış anlama üzerine öldüren zahidin pişmanlık ifade eden sözcüğü karşılgusaldır. Pişmanlık ifade eden bu karşılgusallıkta geri dönüş olmadığı için olgusallığın tam karşısında yer alır. Eylem gerçekleşmiştir ve olmama durumu söz konusu değildir.
<i>Îlaz, Belâz ve İraht</i>	-Ey Îlaz! Senin iyi niyetini ve doğru sözlülüğünü bilmem beni öfkelenmekten alıkoydu... Her ne kadar o büyük suç işledi ve ağır söz söyledi ise de şüphesiz bunu düşmanlık veya zarar vermek için değil, kıskançlık yüzünden yaptı. Buna aldırış etmemem ve tahammül göstermem gerekirdi. (s.249)	Burada pişmanlık ve üzüntüden kaynaklı geri dönüşü olmayan bir durumdan bahsedilir. Sözcüde belirtilen eylemin tam tersi olgusallıkta yer aldığı için örnek verilen sözce karşılgusallık tarafında değerlendirilir.

Tablo 3. Hikâyevi Tarzda Üretilen Karşılgusal Örnekler

Kelile ve Dimne Hikâyeleri	Karşılgusallık Örnekleri	Açıklama
<i>Baykuşlar ve Kargalar</i>	Fil de hortumunu suya salar, su sallanır. Fil, ayın titrediğini sanır, şöyle der: -Aya ne oluyor ki titriyor, acaba hortumumu suya sokmamdan mı öfkelenmiş dersin? Tavşan Firuz: " Evet " der. (s.178)	Filin hortumunu suya sokmasıyla salınan suya düşen ayın aksi de su ile dalgalanmıştır. Fil bunu kendi gücüne bağlamıştır. Tavşan Firuz'un gerçeklikle alakası olmayan bu durumu destekler cevabı karşılgusaldır.
<i>Maymun ile Kurbağa</i>	Kaplumbağa: -Şu an kalbin nerede? Maymun: - Ağaçta bıraktım, istersen beni ağaca geri götür de onu sana getireyim. (s.199)	Yukarıdaki örneğin devamı olan bu örnek maymunun kendisine kurulan hileyi anlaması ve kendini koruma amacıyla ürettiği sözce örnekleri hem fabl tarzda yazılmış bir eser hem de dünya gerçekliğinde karşılığı olmadığı için hikâyevi tarzda bir karşılgusallık sergiler.
<i>Arslan ile Çakal</i>	Filozof anlattı: -Derler ki çakalın biri bir inde yaşamış. Dişi çakallar, kurtlar ve tilkilerle beraber olmasına	Bu ifadelerin gerçekle hiçbir alakası yoktur tamamen masalsi bir anlatımdır. Gerçekle

	rağmen kendini iffet ve zühde vermiş; onların yaptıklarını yapmaz, onlar gibi saldırmaz, kan dökmez, et yemez , göz açıp yumuncaya kadar bile asla zulmetmezmiş. (s.222)	bağı olmadığı ve doğada da örneği olmadığı için karşıolgusaldir. Diğer örneklerden farklıdır.
<i>Dişi Arslan, Avcı ve Çakal</i>	Dişi arslan, çakalın söylediklerini işitince anlamış ki bu felaket kendine karşı işlediği cinayet cümlesindedir, bütün işi zulüm ve haksızlıktır... Bunun üzerine avlanmayı terk etmiş, et yemekten meyve yemeye, zühd ve ibadete dönmüş. (s.233).	Burada yalan bir ibare değil, gerçekte bağı kopmuş bir karşıolgusalılık var bir arslan gerçekte asla otobur değil etoburdur. Tam tersi olgusal olduğu için bu sözceleme örneği hikâyevi tarzda işaretlenen karşıolgusalılık olarak değerlendirilir.
	Dişi arslan, kumrunun söylediklerini de duyunca meyve yemeyi de bırakmış, ot yemeye ve ibadete yönelmiş. (s.234)	Bu örnekte de bir önceki örnekteki açıklamalarla aynı sebeplerden ötürü karşıolgusalılık bir durum söz konusudur.

Tablo 4. Arzu/İstek İfade Eden Karşıolgusal Örnekler

Kelile ve Dimne Hikâyeleri	Karşıolgusal Örnekleri	Açıklama
<i>Zahid ile Misafir</i>	-Bu hurma ne tatlı, ne hoş! Benim oturduğum memleketimde bu yok, keşke orada da olsaydı! (s.251)	Ama orada bulunmamaktadır. Olgusalılığın tam karşısında, gerçekte karşılığı olmayan bir ifade olduğu için arzu/istek belirten bir karşıolgusalılık söz konusudur.

Sonuç

Birçok dile tercüme edilen La Fontaine ve Ezop masallarına ve birçok kitaba ilham kaynağı olan Kelile ve Dimne ahlaki temelli hikâyelerden oluşmuş fabl tarzda yazılmış edebî bir eserdir. Yönetici ile yönetilenler arasındaki ilişkileri, yöneticilerin taşınması gereken özelliklerden bir insanın taşınması gereken etik ve ahlaki değerlere kadar atıfta bulunan bu eser hikâye içinde hikâye barındırarak bu konuları çok katmanlı aktarır. Dolayısıyla "iliştirilmiş anlatı/alt-anlatı" özelliği ile oluşturulmuştur. Hikâye içinde hikâye ile anlatılan -çerçevesiz anlatım- çoğu durum, insanın dünyasal gerçekliğini kapsayan birçok etik ve beşerî konuya felsefi bir yaklaşım ile eğilir. Çerçevesiz bir anlatıma sahip bu eserin de edimsel yöntemle çözümlenebilmesi için bağlamdan kopmadan sözceleme öznesinin içinde bulunduğu durum noktasında ürettiği kodun taşıdığı mesajı değerlendirmek nicel ve nitel çıktılar için oldukça gereklidir.

Bu sebeple, örneklem metninde aranan karşıolgusal örnekler sadece dilsel işaretleyiciler aracılığı ile aranmamış bağlamsal zeminde karşıolgusal sözcükler belirlenmeye çalışılmıştır ve bu sözcükler "karşıolgusal sözcükteki durum, karşıolgusal dünya için doğrudan doğruya karşıolgusal dünya için yanlıştır anlayışı" ile tespit edilmiştir. Bilgi kipliği içerisinde değerlendirilecek karşıolgusal sözcüklerin olgusalılığın tam tersi olma durumu örneklem

metninde manipülatif durumlarda üretilen şahsi yalanlar içinde üretilirken ve bu zeminde daha kiplik ifadelerle belirlenmesi gerekirken; pişmanlık, arzu/istek ve hikâyevi tarzda işaretlenen karşıolgusal sözceler belirli dilsel ulamlar ile işaretlenmiştir.

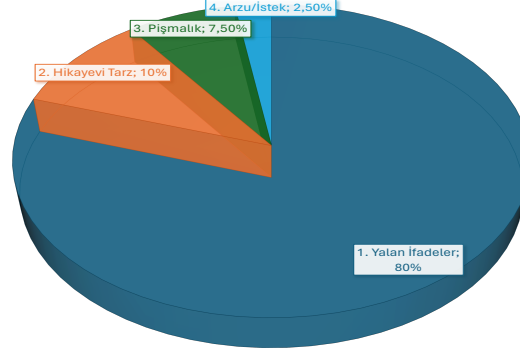
Çalışmada karşıolgusal olarak belirtilen örneklerin yer aldığı hikâyelerde okuyucu hep varılan sonucu görmüş ve bu sebeple olayın olgusallığını ölçebilmiştir. Lakin "Hükümdar ile Kuş (Feyze)" hikâyesinde yer alan şu örnek: "... Nihayet hadise hükümdara ulaşmış, hükümdar çok üzülmüş, sonra onun için bir çare bulma ümidiyle yakınında durarak şöyle seslenmiş: **Senin can güvenliğin vardır, şu hâlde in ey Feyze (kuş).**" (Karaman ve Topaloğlu 215) karşıolgusallığı değil olgusal olmayan sözcü grubunda yer alır. Çünkü karşıolgusallığı ölçülebilecek bir kıstas hikâye içinde yer almaz. Şöyle ki hikâyenin sonunda kuş uçup gitmiştir, bu sebeple hükümdarın kuşu eline geçirdikten sonra; beyan ettiği gibi bağışlayıcı bir tavırla mı karşılık vereceği ya da aldatma ile ele geçirdikten sonra cezalandırıp cezalandırmayacağı belli değildir, bu sebeple gerçeklik net bir sonuca bağlanmadığı için hükümdarın vadinin sonucu metinden elde edilemez. Dolayısıyla beyanın gerçekliği yani olgusallığı ölçülemez, çünkü bu sözcüde niyetliği işaretleyen ifade özelliği vardır. Olgusallığı ölçülemeyen bu örneğin sonuç olarak karşıolgusallığı da saptanamaz. Bu bilgiler ışığında bu örnek karşıolgusal değil, olgusal olmayan cümle kategorisindedir. Buradan hareketle çalışmada işaretlenen karşıolgusalın nasıl tespit edildiği de daha açık bir şekilde görülmektedir. Karşıolgusallığın tespit edilebilmesi için olayın gerçekleşip gerçekleşmediği (sürecin ve sonucun bağlamda yer alması) ve dolayısıyla gerçeklik ile olanın ya da ifade edilenin "ters uçluluğu" teyit edilmesi gerekmektedir.

Ters uçluluğun temel alındığı verilerin tespitinde; gerçek karşıtı olarak üretilen yalan ibareleri işaretleyen karşıolgusal örneklerde yetişkinlerin, sonucun büyük bir olasılıkla değişkenlik gösterebileceği durumlarda, kendilerini kayırmak ve korumak adına, karşıolgusal düşünmeye daha yatkın oldukları görülmüştür. Bunu örneklem metninde çoğu kez manipülatif eylemlerle gerçekleştirmişler ve manipülasyonu iletişimin tüm katmanlarında birebir işletmişlerdir. Bu sebeple çalışmada verici ve alıcıdan ziyade koda yani mesaja odaklanılmıştır. Çünkü manipülasyon neticesinde ortaya çıkan yalan ibarelerin taşıdığı mantıksal işleyiş ve işaretledikleri karşıolgusallığı belirlemek bağlamın genelinden elde edilebilecek bir sonuçtur. Dolayısıyla yalan ibarelerin karşıolgusallık temelinde değerlendirilmesi için bağlamsal kurgu, süreci ve sonucu izlenebilen durumların takibi sonucunda gerçek durumu değiştirecek çıktılarının karşıolgusallık ile olgusallığın ayırt edilme noktaları "kesin aynı olmama" durumunun rehberliğinde tespit edilmiştir.

Pişmanlık belirten karşıolgusal cümlelerde "keşke" göstergesi ve "-di" zaman morfemi kullanılmıştır. Pişmanlık geçmişte olmuş, dönüşü mümkün olmayan bir olay ya da durum özelinde yaşanan bir duygu hâli olduğu için bu iki dilsel işaretleyicinin kullanılması olağandır. Çeşitli hayvanlar üzerinden belirli mesajları vermeyi hedefleyen eserde bazı bölümler hayvan dünyası için bile karşıolgusallık taşımaktadır bu tarz ifadeler hikâyevi tarzda işaretlenen karşıolgusal sözcü örnekleri içinde değerlendirilmiştir, çünkü tam aksi dünyasal gerçeklikte mevcuttur. Hikâye anlatımlarında tercih edilen bir zaman çekimi kullanılmış ve karşıolgusal anlam taşıyan örnekler -miş zaman morfemi ile çekimlenmiştir. Bu yönüyle de hikâye anlatım tarzını desteklemiş ve pekiştirmiştir.

Kelile ve Dimne'de yer alan 12 hikâyede toplamda 41 karşıolgusal örnek tespit edilmiş bunlardan; 32 tanesi yalan ibarelerden -gerçek karşıtı- oluşan karşıolgusal örnekleri (%80), 3 tanesi pişmanlık belirten karşıolgusal örnekleri (%7,5), 5 tanesi hikâyevi olayları işaretleyen karşıolgusal örnekleri (%10) ve 1 tanesi de arzu ve istek belirten karşıolgusal örnekleri (%2,5) temsil eder.

Şekil 1. Karşıolgusal Sözce Örneklerinin Dağılım Yüzdeleri

Kaynakça

- Ak, Özlem. "Yalan Hakkındaki Doğrular Bilim Yalan İçin Ne Diyor?". *TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi*, (Eylül 2019): 38-45.
- Akalın, Cengiz. "Bir Siyasetname ve Nasihatname Örneği Olarak Kelile ve Dimne". Yüksek lisans Tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, 2021.
- Al, Eyüp. "Mücahit Gültekin, Algı Yönetimi ve Manipülasyon: Kanmanın ve Kandırmanın Psikolojisi, İstanbul: Pınar Yayınları, 2016, 320 s.". *İnsan&Toplum*, 7(2) (2017): 206-212.
- Arslan, Helime ve Evliçe, Yunus Emre. "Psödologia Fantastika (Düşlemsel Yalan)". *Kriz Dergisi*, 3(1-2) (1995): 57-60.
- Beck, Sarah ve Riggs, Kevin. "Counterfactuals and Reality". Ed. Marjorie Taylor. *The Oxford Handbook of the Development of Imagination içinde*. New York: Oxford University Press, 2013. 325-339.
- Beydeba Abdullah B. El-Mukaffa, *Kelile ve Dimne (Arapça Metin ve Tercüme)*. Çev. Hayreddin Karaman ve Bekir Topaloğlu. İstanbul: Ensar Vakfı Yayınları, 2018.
- Chapaux Morelli, Pascale ve Couderc, Pascal. *İkili İlişkilerde Duygusal Manipülasyon*. Çev. Işık Ergüden. İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- Çalışkan, Osman. "Manipülasyonun Mantık Boyutu: Akli Çelmek". Ed. Osman Çalışkan. *Çarpıtılmış Gerçekliğin İnşası Cilt 1 Medya ve İletişim Mesleklerinde Manipülasyon içinde*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2021. 29-48.
- Deniz Yılmaz, Özlem. "Türkiye Türkçesinde Gerçekleşmemiş Olanak Kipi (Konyunktif, Subjonktif)". *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(1) (Bahar 2014): 135-147.
- Denizer, Faik Utku. "Türkçede Karşıolgusalılık". Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, 2023.
- Denizer, Faik Utku. "Karşıolgusal ve Hayalî Koşul Cümleleri Üzerine". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 38 (Bahar 2023): 173-200.
- Flores, Angel. "MAGical Realism in Spanish American Fiction". Ed. Lois Parkinson Zamora ve Wendy Faris. *Magical Realism: Theory, History, Community içinde*. Durham: Duke University Press, 1995. 109-119.
- Karaismailoğlu, Adnan. "Kelile ve Dimne". *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 25. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022. 210-212.
- Kumakiri, Taku. "Epistemic Modality and Conditional Sentence: On the Presentative Particle of an Arabic Dialect of Tunis (Tunisia)". *Tokyo University Linguistic Papers (TULIP)* 33 (2013): 155-173.

- Özsevgeç, Yıldırım. "Büyülü Gerçekçi Kurgu Üzerine". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(39) (Ağustos 2015): 188-194.
- Ulusoy, M. Aykuthan ve Sezgin, Osman. "Yalan Söyleme Eğilimleri Ölçeği: Gerçeklik ve Güvenirlik Çalışması". *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 11(1) (2021): 233-266.
- Üzüm, Melike. "Türkçede Karşılgusallık: Korpus Temelli Bir İnceleme". Ed. Aygül Uçar, Pınar İbe Akcan ve Filiz Çetintaş Yıldırım. *Dilbilimde Güncel Tartışmalar içinde*. Ankara: Dilbilim Derneği Yayınları, 2020. 123-130.
- Yılmaz, Hasan. "İnsan İlişkilerinde Manipülasyon Ölçeği". *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(4), (2018): 449-467.